

16.89x29.15	1/2	עמוד 22	שבת - מקור ראשון	05/2022	81620230-2
מאגנט - הוצאת ספריטלניו ברכבת - מאת קתרין מרידיי - 25910					

גלגלי המהפכה

הדרמה הרוסית הגדולה נדחסת לנסיעת רכבת גורלית אחת ששינתה את גורל העולם. ההכנות, הדיפלומטיה והזהב הגרמני שמאחורי מסעו של לנין, בספר היסטורי מרתק / חבצלת פרבר /

וללא גייסות, שנשקו הוא מילים ונייר. הציפייה הקודמת הייתה שהמהפכה תפרוץ במערב אירופה. אבל לאור המתרחש ברוסיה הבין לנין שעליו לחזור הביתה, לממש את "צו הגדול שזיכה לו כל חייו...". הבעיה הייתה שהוא היה תקוע בשווייץ. לנין היה ממתנגדי המלחמה הקול-ניים והירועים ביותר, וכמתנגד למלחמה הפעילו ברייטניה וצרפת את כל כוח השפעתן כדי לסגור בפניו את כל הגבולות והמעברים משווייץ לרוסיה, מלבד המעבר ודרך גרמניה, שבריה ופינלנד. גרמניה הייתה ארץ אויב ולא היה לה אינטרס לסגור את גבולה בפניו, אבל שיתוף פעולה עם הגרמנים היה הופך אותו לבוגר.

אלא שללנין לא הייתה ברירה. היה עליו להיעזר באפשרות היחידה שהייתה פתוחה לפניו כדי להגיע לרוסיה ולחזור לפעילות פוליטית. לשם כך היה עליו לפתוח שתי בעיות – הבעיה הפוליטית-דיפלומטית, וגם הבעיה הכספית: הנסיעה של לנין ומקורביו הרוסים הייתה כרוכה בהוצאות כספיות ניכרות, ולמהפכנים לא היה כסף. פתרון הבעיה הדיפלומטית היה קל: הגרמנים התכוונו לנצל את המהומות וההפגנות שיצית ירידם החדש בקרב הצבא הרוסי, ולהנחית מהלומה מוחצת על בריטניה וצרפת בזמן שבת בריתן רוסיה תהיה עסוקה בענייניה הפנימיים ולא תוכל להתפנות להילחם בגרמנים.

את כל מידע הרקע הזה אמור הקורא להכיר עוד לפני שהוא נוטל לידיו את "לנין ברכבת", משום שספרה של מרידייל אינו מתכוון לתת לקוראיו הסברים היסטוריים נחוצים, האמורים להיות ידועים לכול. מרידייל שמה במוקד ספרה את הנושא המסקרן, הכמעט פרובוקטיבי, "לנין ברכבת", אבל משתמשת בו כנקודת מוצא כדי לספר על מה שעוד לא סופר. על מה שהתייחס מאחורי הקלעים, ובזירות שמתוכנן עלתה והתפרצה המהפכה: במפקדות של המנהיגים הרוסים וראשי המפלגות השונות שסילקו את הצאר מארמונו אך טרם הוציאו אותו להודג; בבתי הקפה אפופי העשן ובמעפלים וביחירות הצבא של המוני המהפכנים בהווה ובעתיד; ובלשכות של שרי החוץ וראשי הביון בעולם המערבי וברוסיה. וכמובן, במה שעוד לא סופר על מה שהתרחש בתוך ומסביב קרון הרכבת הסגור והחתום של ולדימיר איליץ' עצמו. הגולה האופוזיציונר בהווה והמנהיג הקרמוניסטי לעתיד, שיחד עם אשתו, המאהבת שלו וקבוצה נבחרת של תומכים, יעשה את דרכו הארוכה והמפתלת אל יעדו הסופי: רוסיה.

עקוב אחר הכסף

זהו מהלך ספרותי שהיינו מצפים למצוא ברומן היסטורי. אבל ספרה של מרידייל אינו רומן, הוא ספר היסטורי, אם כי לא "טקסטובוק" היסטוריו-לימודי כמי

באפריל 1917, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, חצה קרון רכבת מסתורי ובו נוסע עלום שם את כל הדרך מציריך שבשווייץ, ודרך גרמניה ושוודיה, עד פטרוגורד בירת רוסיה. הנסיעה הזו שינתה את גורלו של העולם, ומאו עוסקים בה המוני חוקרים וסופרים ונתחברו עליה שפע ספרים ומאמרים. ספרה של קתרין מרידייל, מרצה להיסטוריה באוניברסיטת קיימברידג' ומומחית לתולדות רוסיה ובריה"מ, מצטרף לכל אלה, אך הפעם מזווית חדשה.

זהו ספר מעניין, עשיר במידע ואף מרתק. אבל למרות התחזונו לספר היסטוריה פופולרי הוא אינו באמת כזה, וקורב לוודאי שאיכזב את מי שיצפה למצוא בו סיפור היסטורי במובן המקובל. כזה שמביא תמונה שלמה, מפורטת ושיטתית של המהפכה הקומוניסטית ברוסיה, גרמניה ומהלכיה, ושל ולדימיר איליץ' לנין – אותו נוסע ברכבת – כמחולל ומנהיג המהפכה.

אופיו הייחודי של הספר מתגלה כבר במבוא: לא סתם רמתו של לנין מופיעה רק בעמוד הרביעי של המבוא, לאורך שהתוודענו תחילה לעיירה הנידחת הפראנדה אי שם בשפיץ הצפוני של שבריה, "בקצה המפרץ הנוטני", לחופי לשון הים המפרידה בין שבריה לפינלנד; ולעיירה המקבילה לה – טודניו שבפינלנד. בין שתי העיירות מתחברת מסילת הרכבת משוודיה למסילה הרוסית העוברת ודרך פינלנד ומגיעה אל פטרוגורד, היא סנט-פטרוברג, הבירה הישנה של רוסיה.

המבוא הזה מבהיר לקוראים שהגיאוגרפיה, הנסיבות הבינלאומיות, הדיפלומטיה והבעיות הפנימיות הבינלאומיות שגרמה מלחמת העולם הראשונה – ממלאים תפקיד לא פחות חשוב במהלכי ההיסטוריה מאשר מי שאנחנו, הקוראים, רואים בו את הגיבור הראשי ומרכז העלילה.

ואז אנחנו מגיעים אל עמוד 4 במבוא. וסוף-סוף נופל מבטנו על שני המשפטים, שתוכנם ראוי היה לשמש כפתוחה דרמטית וכדומת מסך מעל הסיפור ההיסטורי הגדול, אלמלא נדחקו אחורה מפני שתי עיירות שכוחות אל בפינה נידחת של האזור הארקטי: "באפריל 1917, כשמלחמת העולם הראשונה עוד הייתה בעיצומה, מנהיג הבולשביקים הגולה ולדימיר איליץ' לנין חזר לרוסיה ברכבת. עוד לפני סוף השנה הוא אחז במושכות השלטון במדינה המהפכנית החדשה...".

אך כאמור, המבוא מבהיר לקורא שלנין הוא לא הסיפור היחיד באירוע הזה. שקדמה לו מהפכת 1905, ושאהד ריה פרצו ההפגנות הדמוניות של 1917 נגר ההשתתפות הרוסית במלחמה, ובעקבותיהן ויתר הצאר על כסאו, ורד סיה הוכרזה כרפובליקה והוקמה ממשלה חצי-מהפכנית בראשות הנסיך לבוב ואחד כך בראשות קונסקי, ולצידם פעלו "סובייטים" (ועדים) עממיים שהוקמו על ידי הפיגים הסוציאליסטיים לסוגיהם, ממתונים עד מנשביקים ובולשביקים. רק בפרק ב' של המהפכה, במה שייקרא "מהפכת אוקטובר" (אוקטובר לפי הלוח הישר, היוליאני, של רוסיה, או נובמבר 1917, לפי הלוח הגרגוריאני המדקובל גם ברוסיה כיום), יהפכו ה"סובייטים" האלה לביסיס הלגיטימציה הציבורית והכוח הפוליטי של ולדימיר איליץ' לנין, שרק אז חזר לפטרוגורד ותפס בה את מקומו.

המהפכה נאינטרס גרמני

1917, השנה שבה התחוללה המהפכה הקומוניסטית ברוסיה, היא השנה הרביעית של "המלחמה הגרולה", שתיקרא מאוחר יותר מלחמת העולם הראשונה. בברית עם מעצמות המערב הייתה רוסיה השותף החלש מבחינה כלכלית וצבאית ומבחינת יציבות השלטון. המפלגות האוברן בחיי אדם ובערכים כלכליים שספגו הרוסים היו ככרים מנשוא, ועדערו אותה עוד יותר. במחצית השנייה של 1916 התפרץ הזעם: החיילים הרוסים החליטו שהמלחמה נמאסה עליהם, ופתחו בהפגנות המוניות למען יציאת ארצם מן הקואליציה הלוחמת.

לנין נמצא אז בגלות בציריך. מנהיג לא מוכתר

לנין ברכבת
קתרין מרידייל
מאנגלית: יפעת בריל
מאגנט, 2021, 251 עמ'

16.57x30.41	2/2	עמוד 23	מקור ראשון - שבת	05/2022	81620231-3
מאגנט - הוצאת ספריסלנין ברכבת - מאת קתרין מרידיי - 25910					

הבין שעליו לחזור הביתה כדי לממש את "צו הגורל" שחיכה לו כל חייו. ולדימיר איליץ' לנין, 1919 צילום: AFP

וונת של אישים, הן מן הצד הרוסי והן במסדרונות השטן, בשירותים הדיפלומטיים ובגופי הביון של מדינות המערביות. מספר האישים המופיעים בספר הנוטלים חלק באירועים המגוונים הוא עצום. חלק מן השמות אולי זכורים במעומעם, אבל שמות רבים נשכחו במשך הזמן, ובכל מקרה למי שאינו בקי בהיסטוריה של המהפכה הרוסית קשה לעקוב אחריהם. לצד סטלין, המוכר כמוֹבן לכולם, ולצד אלכסנדר קרנסקי – שהיה ראש ממשלת רוסיה, הורח במהפכה הקומוניסטית וגלה מרוסיה, ששמו נזכר ברוב ספרי הלימוד הסטנדרטיים – מבחר השמות מבלבל ממש. "נספח אישים" אנציקלופדי, שמתאר בתמצית את האישים השונים ופעילותם, היה מועיל מאוד לקוראים שרוצים לעקוב אחר הדמויות, ובעיקר לקרוא העברית שהשמות הרוסיים עלולים לבלבל אותם במיוחד.

פוטין נגד לנין

הפרק האחרון, "חברים לדרך", סוקר את גורלם של רבים מהאישים שפגשנו בפרקים הקודמים. נטישת האידיאל הקומוניסטי והירדירות היחסים בין שלטון לנשלטים ברוסיה החלו כבר ב־1921, שלוש שנים לפני מותו של לנין. הלאמת המשקים החקלאיים מן האיכרים והקמת הקולחוזים הביאה את הכלכלה הרוסית לסף פשיטת רגל ורעב כללי. כדי למנוע אסון הכריז לנין על הנא"פ (מדיניות כלכלית חדשה) – שהתפשרה עם "כמה פרקטיקות קפיטליסטיות" והתאפיינה כמדיניות של כלכלה מעורבת, ובמסגרתה החזרו המשקים לאיכרים באופן זמני. "אופוזיציה של הפועלים", שדבקה בהלאמות ובפרולטריוציה של החברה הרוסית התנגדה לנא"פ, ולינין שלח פלוגות חיילים לירות במתנגדים. מכאן והלאה נאסרה כל התארגנות פוליטית שאיננה במסגרת המפלגה האחת, הבולשביקית, השולטת במדינה.

זו הייתה תחילת הדרך לדיקטטורה. הרובים שירו בפועלים ב־1921 היו הקרימון של לנין לחיסולים ההמריניים ב"טיהורים" שיוזם סטלין בשנות השלושים ולאחר מלחמת העולם השנייה. אפילו נרצחה קרופסקאיה, אשתו של לנין, הייתה "קורבן למסע הכפשה מכוער" משום שהביעה ביקורת על המדיניות של סטלין. מרבית המנהיגים הרוסיים הנזכרים בספר, שנשארו במדינה הקרמוניסטית ולא ערקו למערב, סיימו את חייהם במחנות עונשין ("גולאגים") סטליניסטיים או מול כיתות יורים.

דווקא גורלם של היריבים האמיתיים של לנין היה לעיתים טוב יותר. רבים מהם ניצלו את חלון הזמנים הצר שנותר לאחר תפיסת השלטון על ידי לנין והקרמוניסטים, או במהלך מלחמת האזרחים שהשתוללה ברוסיה עד 1920, ונמלטו לצרפת, אנגליה וארה"ב. ראש הממשלה לשעבר קרנסקי נמלט ממעצר במכונית של השגרירות האמריקאית, והגיע בסופו של דבר לארה"ב. הוא "הדגיש תמיד כמה הוא מצטער שלא היה לו זמן... להוכיח את קשריו של לנין עם הממשל הגרמני", ולגלות את האמת מאחורי השמועות על "הזהב הגרמני".

הספר מסתיים בתיאור מקאברי של שימור המאוזוליאום של לנין בכיכר האדומה בימי שלטונו של ולדימיר פוטין. במאמץ להעמיד את שמו לברז בראש המודעות הציבורית הרוסית, שקל פוטין לסלק את גופתו המתפוררת של לנין מן המאוזוליאום, אך נתקל בסערה ציבורית שחיבה אותו לסגת מהרעיון.

ואנקדוטה מאלפת לסיום: בשער הספר מוצג ציור שנעשה לאחר מות לנין, ומתאר את קבלת הפנים שנערך לו בהגיעו ל"תחנת פינלנד" בפטרבורג. מעל ראשו מוצג דיוקן של גבר בקסקט עם שפם גדול. זהו כמוֹבן סטלין. יורשו של לנין כלל לא נכח במעמד הזה, אבל הצייר סוקולוב, "בלא כל התחשבות בהיסטוריה, אבל באינסטינקט קיומי בריא, הוסיף לתמונה את סטלין" ואפילו הציב אותו "מדרגה אחת מעל למנהיג. כמו לרמוז שהיה יכול לשמש לו כחונך או מלווה בוגר...". זוהי כל מהותה של רוסיה הקומוניסטית בשפם אחד. ●

קובל. היא אינה מתבססת על המיון אלא על מחקר ועל עושר של ממצאים ועובדות ברורות, ובחרת מתוך ים העובדות את אלה שמשרתות את נקודת המבט הרחבה, המקיפה והמציינת – ועל כן פחות מפורטת ויורדת לעומק – של ספרה. לשבחה ייאמר כי היא מיטיבה לבחור את העובדות שמשמשות אותה, ומשבצת ביד בוטחת את המוקד של ספרה בהקשר ההיסטורי הרחב והפחות מוכר, על שלל ההתרחשויות והאינטרסים של הגורמים הרבים המעורבים.

בין היתר מיטיבה מרידייל להסביר כיצד האינטרס הגרמני לערער את יציבותה של רוסיה, בת־בריתם של אויבי גרמניה במלחמה, הוביל את מקבלי ההחלטות בארץ זו לסייע ואף לממן את מי שביקש בעצם להצית את אש המהפכה לא רק בארצו אלא באירופה כולה, ובראש ובראשונה בגרמניה. מרכיב חשוב בעניין הזה היה "הזהב הגרמני" המפורסם, שנועד לכסות את הוצאות המסע ושהפך לנושא לחקירות ולעיסוק ציבורי עד ברוסיה הסובייטית וברוסיה שלאחר נפילת הקומוניזם, והעסיק חוקרים ועבודות בילוש בגרמניה ובאנגליה. המחברת מקדישה לעניין זה לא רק חלק מתיאור ההכנות המורכבות למסע הרכבת, אלא אפילו את פרק "י' כולו: זהב". ואכן, כמו הכותרת הקולעת "לנין ברכבת", כך גם הכותרת "זהב" פותחת אשנב שדרכו אנו צופים במהלכים היסטוריים ודיפלומטיים ובבליל של מעשים מעורפלים, תאוות בצע אנושיות ואפילו חשדות לשליחת יד עבריינית, וכל זה סביב אוצר כספי שנועד למטרה פוליטית והומניטרית מוגדרת וברורה לכאורה.

הקומבינות, הקנוניות, הנתיבים החשאיים של הדיפלומטיה והכסף, וכל המרכיבים של "סחר הסוסים" עם הגרמנים בנושא המעבר של לנין ומקורביו בשטחה והלאה משם, ובראש ובראשונה דמויות הצללים המפוקפקות או העברייניות למחצה שהיו מעורבות בתהליכים האלה – יכולים לפרנס סדרת טלוויזיה מרתקת. לצד האירועים ההיסטוריים אנו פוגשים גלריה מגוונת